

Kulturhistorisk rapport

Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Nørregade, Aalborg

Skelgrøfter og vejanlæg i Aalborgs østlige udkant, ca. 1000-1500.

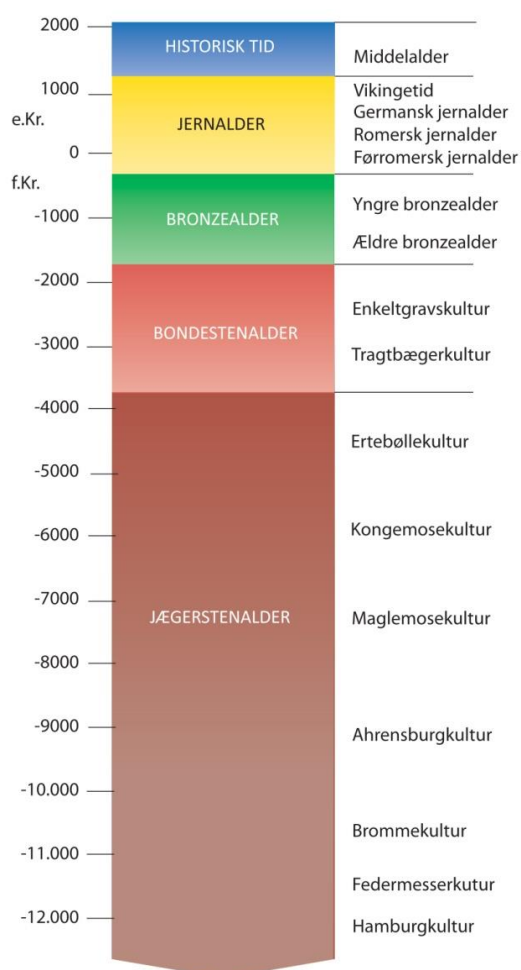
J.nr. ÅHM 6675

Maj – november 2016.

Ved Kenneth Nielsen

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i vikingetid og middelalder	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	7
Udgravningsdata.....	8

Indledning

Nørregade er beliggende i den østlige del af Aalborgs historiske bykerne, og fungerer som den østlige forlængelse af byens hovedfærdselsåre Algade/Bredegade, hvor den leder trafikken østud af midtbyen. Talrige undersøgelser i området har påvist at der over hele Nørregades forløb, har været aktiviteter i form af bebyggelser, bybefæstning samt især smedehåndværk fra middelalderen.

Figur 1. Nørregade med den undersøgte strækning markeret med rødt. Luftfoto 2015.

Undersøgelsens baggrund

Undersøgelsen blev udført som følge af Aalborg Kommunes omfattende arbejde med at opdatere byens kloaksystem med separatkloakering. Dette arbejde krævede at nye rør blev gravet flere meter ned i gaden, hvorefter disse efterfølgende skulle forbindes til den stående bebyggelse gennem en serie af stikledninger.

Lokalområdet i vikingetid og middelalder

Aalborg er i sin tid anlagt på en længere sand og lerbanke i det lave terræn ved Limfjorden hvori Østerå oprindeligt havde sit forløb. Åen skærer sig igennem banken på det sted hvor Boulevarden i dag ligger, og har formodentligt været udnyttet som byens havn helt fra starten i 700-800-tallet. Dette sted har været

den mest centrale del af byen, hvor varer er blevet handlet og læsset ved kajen, og hvor en stor del af Aalborgs daglige aktiviteter har udspillet sig. Nørregade lå i middelalderen knap 100 meter øst for den østlige del af bybefæstningen omkring Peder Barkes Gade, og har sikkert langt fra fået karakter af bygade før byen allerede havde ligget her i flere århundreder. Dens beliggenhed på førnævnte banke som den direkte forlængelse af byens hovedstrøg, taler dog for at den allerede tidligt kan have været benyttet for den trafik der kom fra oplandet øst for Aalborg.

Undersøgelsens resultater

Under det meste af det Aalborg der har ligget indenfor voldene, findes der metertykke organiske ophobede kulturlag af materiale, primært affald og gødning fra byens daglige aktiviteter i middelalderen, og kan nogen steder antage en tykkelse på op til fem meter. Det betyder at vi under udgravninger, sjældent når helt ned til de tidligste kulturspor der ofte består af anlæg der er gravet ned i undergrunden fra den oprindelige markoverflade. Da Nørregades forløb som nævnt først begynder knap 100 meter udenfor Aalborgs middelalderlige bygrænse, findes der i sagens natur ikke de samme forekomster af kulturlag her som i de mere centrale gader. De projekterede kloaktraceer kom således til at gå ned til dybder, hvor det var muligt at følge gadens ældste aktiviteter lige omkring undergrundsniveauet. Ca. ud for Nørregade nr. 9 fremkom to N-S gående grøfteforløb som begge var gravet lidt ned i det grusede undergrundssand. Der er højst sandsynligt tale om skelgrøfter i to faser fra en af de første inddelinger eller matrikuleringer af

Figur 2. Gamle skelgrøfter i to faser nedgravet i undergrund. Den ældste grøft ses til venstre i billedet men den yngre, ses som det mørke fyldskifte til højre. Billedet er set fra vest.

området. Gravning af mindre lave grøfter omkring arealer hvor man havde ejendomsretten, var en yndet foreteelse i middelalderen men eksempler findes helt tilbage i oldtiden. I købstæderne forsvinder anlægstypen efterhånden til fordel for flettede vidjehegn, der i sagens natur ikke optager så meget plads som grøfter i de meget tæt bebyggede købstæder. I landsbyerne hvor der fortsat er noget bedre plads, fortsætter grøfterne noget længere op i tid hvor de også

suppleres af hegn, mest for reguleringen af husdyrenes færden. Der blev ikke fundet genstande i grøfterne som mere direkte kunne datere disse, men i laget herover fandtes et fragment af et stykke importeret

norsk skiffer, der i vikingetid og tidlig middelalder anvendes som hvæssesten. Derfor blev der udtaget en Kulstof 14-prøve i bunden af den ældste af grøfterne, som efterfølgende også viste sig at datere anlæggelsestidspunktet til første halvdel af 800-tallet. Moderne matrikelstel på stedet, med samme orientering som grøfterne, kunne således tænkes at have været etableret helt tilbage i den tidlige vikingetid.

Blandt de ældre anlæg fandtes der vest for grøfterne et enkelt kulturlag der i sin sammensætning af turbuleret sand og muld, desværre ikke kunne tolkes nærmere. De ca. to meter brede kloaktracéer hvoraf den ene meter bestod af forstyrrelser fra den tidligere kloak, gav selvsagt ikke de store muligheder for at kunne overskue udstrækningen af de mere diffuse anlæg, som i dette tilfælde derfor nok mest skal betragtes som del af den byggeaktivitet der er foregået vest for grøftemarkeringen.

Omkring 1300 ser det ud til at behovet for en bedre vejflade i Nørregade efterhånden er blevet en kendsgerning. Med Aalborgs stigende betydning for handelen i Nordjylland, har det trafikale pres gjort det nødvendigt at befæste de tidligere mark eller jordveje som i perioder af året er blevet transformeret til det rene pløre. Et sådant gadeforløb kunne observeres i Nørregades vestlige del fra nr. 18 og helt frem til overgangen til Bredegade. Uden underliggende sandlag var der oven på den oprindelige flade, udlagt et lag af sten i alle størrelser op til knytnævestørrelse samt en del dyreknogeter, se billedet på forsiden af rapporten. De velbyggede træbrolagte veje som findes i flere lag oven på hinanden bl.a. i Algade mellem Boulevarden og Budolfi plads, ser ud til at være forbeholdt den helt intensive trafik inde i byen. Oven på brolægningen i Nørregade var der også aflejret et 50-60 cm tykt lag af organisk materiale, og har sandsynligvis primært har bestået af ophobet gødning fra de mange dyr der var i middelalderens byer. Dette affald har næppe gjort gaden mere farbar, og der er i 1400-tallet anlagt en ny belægning oven på affaldslaget. Denne var mere regulær i sin udformning, og bestod nederst af et bundsikringslag af udlagte ris og grene hvorpå der var påkørt et lag groft sand. Sandet har skullet fungere som sættelag for en

Figur 3. Laget af grene og ris på overfladen af affaldslag. Imellem grenene ses rester af det grå sandlag fra sættelaget under de optagne piksten. Sandlaget ses i sin fulde tykkelse i profilen mellem den gule gravekasse og tommestokken. Billedet er set fra NØ.

pikstensbrolægning, som dog på nær to sten, var plyndret, dvs. brudt op til genanvendelse et andet sted. I alt kunne der tælles tre forskellige middelalderlige vejanlæg i Nørregade før de moderne lag begyndte omkring en meter under moderne terrænhøjde. I vestenden af gaden var der oven på den tidligste vejbelægning aflejret en del sod der havde farvet belægningen næsten sort. I samme område er der tidligere registreret smedjer og

spor efter smede aktivitet, og det sorte lag tolkes derfor som stammende fra disse smedjer. Placeringen af smedjer i udkanten eller udenfor byerne var ganske almindelig grundet den store brandfare der var forbundet med dette håndværk. Over brolægningen og sodlaget var et lag af tørv udlagt i et tæt på sildebensagtigt mønster. Hvilket anlæg disse tørv har indgået i, kunne ikke umiddelbart afgøres, men det er ikke umuligt at tænke sig at disse kan være en del af en tørveopbygget væg i et hus, der måske kan have været en smedje.

Figur 4. Sammenklippet billede af profil ud for Nørregade nr. 3. Tørvelaget ses i den øverste halvdel af billedet som tynde hvid og brunstribede blokke oven på det sortsvætede vejlag. Måske rester af en smedehytte med tørvevægge. Set fra Nord.

De yngste kulturlag der blev registeret ved undersøgelsen var ikke så meget anlæg i sig selv, men nok mere sporene efter arbejdet med at konstruere et større anlæg; nemlig udvidelsen af bybefæstningen, som i renæssancen opførtes i et N-S gående forløb med vold og grav der i dag udgøres af gaderne Østergravensgade og Sankt Hans Gade. Der er tidligere fundet tømmer i gravninger tæt herpå som menes at stamme fra dette befæstningsafsnit. I den vestlige ende af Nørregade vest for Sankt Hans Gade/Østergravensgade var der foretaget en del nedgravninger i undergrunden som efterfølgende var fyldt op med ret uomsat organisk materiale i form af gødning. Noget kunne således tyde på at der her er hentet

Figur 5. Nedgravning i det lyse undergrundssand i forbindelse med mulig sandtagning til voldbyggerier øst herfor. I undergrundssandet ses mange tynde striber af organisk materiale som i sin tid er vandaflejret sammen sandet. Set fra Nord.

materiale som her er fint og relativt rent strand/fjordsand. Hullet er så efterfølgende fyldt op med det samme affald som Aalborg i forvejen var ved at drukne i alle andre steder. Fra gravninger i bevarede forløb af volde i både Vingårdsgade og på Aalborghus Slot, ved vi at der i disse anlæg indgik enorme mængder tilført sand og ler opgravet i nærheden af anlæggene. Nedgravningerne i Nørregade tolkes derfor som en slags grusgrav for opførelsen af renæssancevolden som

Figur 6. Det tydeligt uomsatte gødningslag brugt som opfyld efter sandtagning. Set fra Nord.

efterfølgende er blevet fyldt op igen så hurtigt at opfyldet ikke har nået at blive udsat for ilt længe nok til at blive omsat, men i stedet har bevaret sit ret friske præg. Til sammenligning kan det nævnes at de ældre aflejringer af organisk materiale på den ældste vejbelægning vest herfor, fremstod langt mere nedbrudte. Disse lag er kommet til løbende og har derfor været mere eksponeret for ilt. Ud over træspån og kviste i lagene, var det meste af gødningsindholdet således blevet omsat til humus.

Sammenfatning og perspektivering

Overordnet set kan undersøgelsen i Nørregade sammenfattes til at have fremvist relativt få unikke anlæg med arkæologisk interesse. Ikke desto mindre var disse af en karakter som i dén grad har rødder i nogle af de mest spændende faser i Aalborg historie; nemlig hhv. den tidligste matrikulering af området udenfor middelalderbyen, udviklingen af de trafikale forhold i middelalderen, områdets udnyttelse i form af placering af ”besværlige” håndværk samt ikke mindst de store arbejder med byens befæstning. Selvom området hvori Nørregade ligger ikke var en del af selve det middelalderlige Aalborg, er vi efterhånden ved at have en ret god fornemmelse af hvordan området alligevel tidligt har været et sted hvor der både var oprettet infrastruktur og håndværk, men hvor der tillige også har boet mennesker fast. Nogle af disse bebyggelser har undertiden efterladt sig spor i form af ældre relativt simple stolpehulskonstruktioner i undergrunden, imens de yngre middelalderhuse ofte har efterladt sig spor, der arkæologisk kan være overordentligt komplicerede at tolke og udrede. Der er derfor ikke tvivl om at der fortsat vil kunne hentes mange nye og spændende oplysninger om byens udvikling, når der i fremtiden foretages jordarbejder i området.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker:

Aalborgs historie Bd. 1.

Bente Springborg, Stig Bergmann Møller og Jakob Ørnbjerg:
Aalborg 1300-1660. By, slot og befæstning. Aalborgbogen 2013.

Nørregade, Aalborg

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6675
- Fund & Fortidsminder: 120516-143
- Kulturstyrelsen jnr. 16/03637
- Bygherre: Aalborg Kommune
- Undersøgt areal: ca. 400 m²
- Deltagere i udgravningen
 - Arkæolog Kenneth Nielsen
 - Arkæolog Christian G. Klinge
 - Arkæolog Christian Vrængmose Jensen
 - Arkæolog Brit Vibe Smidt
 - Arkæolog Pia Katrine Lindholt
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

